

Leven met wilde planten

ROB LEOPOLD

*And remember, gentlemen,
it all depends on the green!*

*(Uit een rede, gehouden tijdens een symposium
in de Royal Botanical Gardens te Kew.)*

Sedert enkele jaren legt onze kwekerij CRUYDT-HOECK zich toe op de zaadteelt van inheemse plantesoorten. Graag zouden we in dit artikel onze gedachten eens laten gaan over enkele praktische aspecten van het onderwerp inheemse flora, waarmee wij door ons werk in aanraking komen. Men beschouwe dit als voorzichtige kanttekeningen bij een dynamisch en veelomvattend onderwerp, en concludere niet, dat wij ons omtrent de aangeroerde punten diepgaander deskundigheid zouden willen aanmeten. De opzet van onze bewust kleinschalige kwekerij-in-opbouw is daarvoor zeker te bescheiden.

Waarom heemparken?

Kan men zich dankbaarder werk voorstellen dan het helpen creëren en in stand houden van een vorm van openbaar groen, die de jachtige, versplinterde mens een natuurlijke rustpoos biedt om in op te ademen? Een plek, niet ver uit de buurt, om in alle kalmte even de geuren in zich op te nemen van welhaast vergeten vennetjes met Beenbreek, Moerashertshooi en Klokjesgentiaan, of om zich op een vrije junimorgen te koesteren in de warme en stille rijkdom van een veldje door zoemende insecten bevlogen Duifkruid, Morgenster, Wilde peen, Veldsalie en Margrietten? En hoevelen, vooral van de jongere generaties, kun je je afvragen, hebben eigenlijk de natuur pas leren kennen in een naburig heempark?

Het zijn vragen, waarop een officieel antwoord uiteraard uit zal blijven. Wel staat

vast, dat een dergelijke intieme recreatie van onschatbaar maatschappelijk belang is, en dat dit belang slechts zal kunnen toenemen. Dat dit positieve werk veel van zijn bestaansrecht ontleent aan een negatieve ontwikkeling — het snel verdwijnen van de meer oorspronkelijke natuur — valt niet te ontkennen. Vooral in stedelijke gebieden raakt het publiek steeds meer van de natuur als directe ervaring vervreemd en het moet dit op den duur wel als een verschraling gaan ervaren. Geen wonder, dat zo de belangstelling voor heemparken allengs groter wordt. Kan men enerzijds de aanleg van heemparken en half-natuurlijke landschappen met behulp van cultuurtechnische middelen wellicht als 'surrogaat' beschouwen, aan de andere kant moet men niet vergeten, dat bescherming van de 'echte' natuurterreinen praktisch gezien staat of valt met de belangstelling van het publiek, dat er geld en mankracht voor wil leveren.

Nu is het een bekend feit, dat het publiek in 't algemeen eerder wordt aangesproken door het mogelijk uitsterven van enigszins in het oog lopende diersoorten, dan door het verdwijnen van zeldzame plantesoorten, die ze in de meeste gevallen nog nooit hebben gezien. Moge dus het plantenrijk naar verhouding misschien wat op de achtergrond zijn gebleven, waar het de publieke opinie betreft is er één aspect, waarbij het duidelijk in het voordeel is en dat nog ongekende mogelijkheden in zich heeft. Wie heeft een olifant of neushoorn in zijn achtertuin, wie houdt een walvis in zijn vijver? Men is op televisie en plaatwerken aangewezen, of kan een dagje naar de dierentuin. Maar een groot aantal aantrekkelijke plantesoorten is zonder veel moeite in eigen tuin te kweken en te genieten! Wie Beemdkroon en Karthuizer anjer een

seizoen lang van nabij heeft meegemaakt is door die ervaring gemotiveerd om ook steun te geven aan de bescherming van de ons nog resterende natuur. Bekend maakt hier, getuige de reacties die wij ontvangen, vaak al gauw bemind. Dat stemt hoopvol. Steevast krijgen wij te horen, wanneer mensen voor het eerst wilde sleutelbloemen, weideklokjes of knolsteenbreek zien: 'Maar dat zijn toch geen echte *wilde* planten?' En vanaf het moment van deze 'inwijding' is er iets op gang gebracht en . . . een potentieel lid van Natuurmonumenten is gewonnen.

Zo kunnen wilde planten de (mosterd) zaadjes leveren, waaruit een toenemend en positief milieubewustzijn kan groeien. Ons staat hiermee een middel ten dienste — en niet eens een duur middel — om datgene te wekken waar al het andere uit voortkomt: positieve motivatie.

Ook in deze zin zouden we kunnen zeggen: it all depends on the green.

Behoefte aan kwekerijen

De behoefte aan soortechte inheemse planten voor de aanleg van heemtuinen en -parken, instructieve plantsoenen etc. was lange tijd groter dan de verkrijgbaarheid ervan.

Wat betreft het animo en de activiteiten in het vlak van natuureducatie en bevordering van natuurlijker groenaanleg van de zijde van bijvoorbeeld plantsoendiensten, schoolbiologen, uitgevers, plaatselijke IVN-afdelingen en individuele onderwijzers, kon in de voorgaande jaren al gerust van een rijke bloei gesproken worden. Dat deze bloei mede sterk is gestimuleerd door verschillende botanici van professie en reputatie is de lezers van *De Levende Natuur* welbekend. Een aantal actieve plantsoendiensten riep een Werkgroep Toepassing Inheemse Flora in het leven, die zich ten doel stelt permanente studie te doen betreffende de toepassing van inheemse flora in het openbaar groen en de bij haar leden aanwezige kennis hierover zo ver mogelijk ook aan anderen beschikbaar te stellen. Ondanks deze groeiende belangstelling van de zijde van particulieren en instel-

lingen bleef het echter wonderlijk genoeg voor velen bijzonder moeilijk om de beschikking te krijgen over geschikt uitgangsmateriaal. Het kweken van wilde planten bleek vooreerst een moeilijke opgave.

Wel waren er hier en daar heemparken, die van een aantal soorten — dikwijls door vrijwilligers verzameld — materiaal konden verspreiden en boden enkele particulieren uit eigen tuin zaden of planten aan, maar deze waren meestal slechts in vrij kleine kring bekend en het aanbod was bovendien beperkt. (Hierbij mogen o.m. de heer D. J. van der Laan te Noorbeek (L.), en de heer C. Buiks te 's Gravenmoer niet onvermeld blijven). Zelfs de uitgebreide zadenlijst, die sinds het begin van de zeventiger jaren jaarlijks door de Plantsoendienst van Amstelveen werd rondgestuurd, bereikte slechts degenen, die er toevallig van hoorden.

Ook om een andere reden dan voor de aanleg van recreatief en educatief groen leek het gewenst, dat aan de toenemende behoefte aan wilde planten werd voldaan. Bij de diverse natuurbeschermingsinstanties stroomden namelijk steeds vaker berichten binnen over kleine of grotere plunderingen in natuurgebieden. Vele tuinbezitters — en ook de handel liet zich niet onbetuigd — konden hun verlangens blijkbaar niet geheel bedwingen en verschaften zich in natuurgebieden wat elders niet te verkrijgen bleek. En het waren niet zelden juist de meest bedreigde soorten, die uit de vegetaties werden gelicht.

Eén ding leek voor de hand te liggen: verbodsbepalingen en zelfs voorlichting zouden hier waarschijnlijk weinig resultaat afwerpen, als de gezochte soorten niet op andere wijze beschikbaar zouden worden gesteld.

Tuinbouwwereld

De reguliere tuinbouwwereld was — om diverse redenen, waarop hier niet verder kan worden ingegaan — in eerste instantie niet in staat om aan deze behoefte tegemoet te komen.

Waar in de conventionele handel bepaalde soorten als inheems werden aangeboden be-

Fig. 1. Een vochtig orchideeën-hooilandje in het Mauritsplantsoen te Amstelveen.
(Foto: H. C. Koningen.)

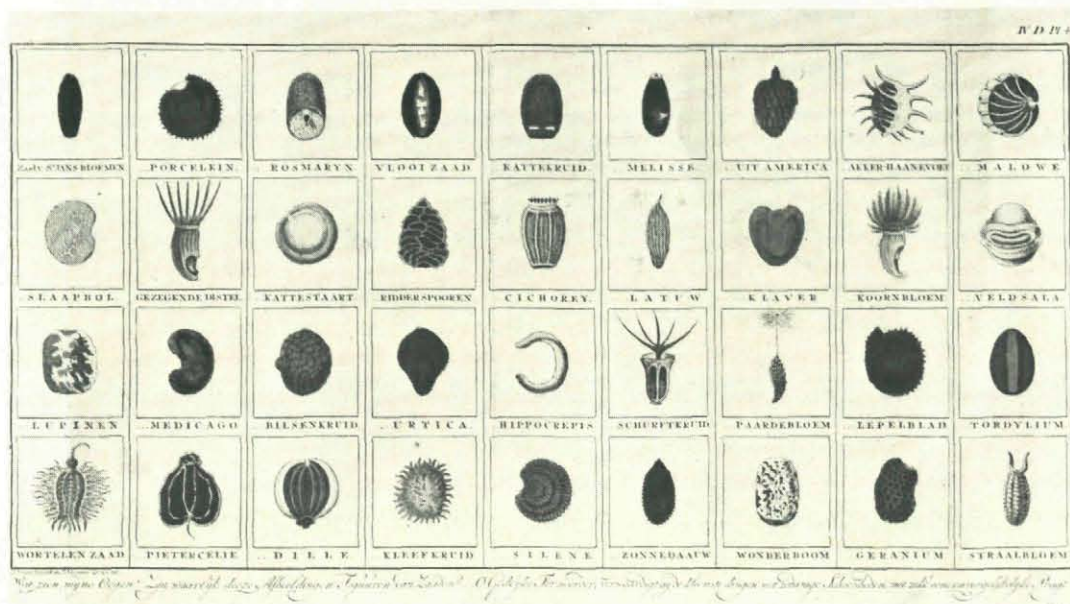

Fig. 2. De vormenrijkdom in de natuur manifesteert zich op ieder niveau, zoals blijkt uit deze afbeeldingen van plantezaden. (Uit: F. Martinet, Katechismus der Natuur, 1779.)

trof het tot nog toe merendeels cultuurvariëteiten. De uit kwekerijen afkomstige vormen van *Ajuga reptans*, *Veronica longifolia*, *Lamium galeobdolon* en *L. maculatum*, om er maar enkele te noemen, weken op diverse punten af van de in ons land oorspronkelijke wilde soorten. Soms wordt de benaming wildbloemenmengsel gebezigd voor kleurige, veelal eenjarige soorten als Schildzaad, Slaapmutje en diverse kleuren Papaver, Ridderspoor en Vlasleeuwenbek; heel mooi voor een fleurig veldje in de bloementuin, maar voor een heemtuin uiteraard niet geschikt. Lette men meer op de soortechtheid, dan was het zaad vaak in warme landen als Zuid-Frankrijk en Joegoslavië geteeld, hetgeen weer het probleem meebrengt, dat zo allerlei uitheemse ondersoorten, variëteiten en oecotypen kunnen worden ingevoerd. Slechts een enkele kweker bood een bescheiden sortiment van werkelijk inheemse soorten aan.

Particulier initiatief

Als gewoonlijk moest het ook hier persoonlijk enthousiasme zijn dat de basis legde voor verdere ontwikkelingen. In 1974 begon in Lisse een amateur, de heer M. Koning, in zijn vrije tijd zaden te winnen van een aantal inheemse soorten. De door hem ten behoeve van de plaatselijke heemtuin rondgestuurde zadenlijst groeide allengs uit tot een min of meer uitgebreide catalogus met milieu-aanwijzingen, aan de hand van eigen ervaring minutieus opgetekende zaaitijden, etc., en bevatte in het najaar van 1977 302 groten-deels inheemse soorten. Een lap grond van 15 bij 50 meter werd speciaal voor dit doel in gebruik genomen en als kweekruimte ingericht. Alle beschikbare tijd werd hier door de heer Koning en zijn vrouw doorgebracht met uitzaaien, onderhoud en oogst — drie woorden, duizend handelingen — in najaar en winter werkte men avond aan avond aan het vullen der zakjes, het uitvoeren van bestellingen en het voeren van correspondentie. Wat aan tijd overschoot werd gebruikt voor aanvullende studie: zo is o.a. in de loop der ja-

ren van de inhoud van de complete jaargangen van *De Levende Natuur* en *Natura* een uitgebreid kaartstelsel opgezet, waarin ieder onderwerp gemakkelijk is na te slaan. Nieuwe soorten verkreeg men van diverse Horti en van de Plantsoenendienst van Amstelveen; ook werd wat uitgangszaad verzameld op excursies in de naburige duinen en in de Eifel, waar jaarlijks het ook bij E. Heimans indertijd zo geliefde Gerolstein werd bezocht.

Tijdschriften als *Natura* en *Groei en Bloei* wezen op het bestaan van deze zadenlijst, zodat zij allengs meer bekendheid kreeg.

In Groningen werd door ondergetekende in dezelfde jaren op bescheidener schaal eveneens zaad van inheemse planten onder belangstellenden verspreid. Door werkzaamheden op internationale treinen waren wij in de gelukkige gelegenheid regelmatig botanische zwerftochten te ondernemen, met name in alpiene berglandschappen en langs mediterrane kusten. Van deze tochten werd door de jaren heen wat uitgangsmateriaal meegebracht van soorten, die in ons land zeldzaam zijn, doch op de genoemde plaatsen dikwijls overvloedig aanwezig. Voorlopig was het de bedoeling de met zorg geselecteerde soorten tot eigen tuin en die van vrienden te beperken; weldra bleek echter de belangstelling ook buiten die kring groot. Gezien het feit, dat wij al een winkel in natuurmaterialen drevan, waar een duidelijk gericht publiek kwam, kwam het — via deze winkel — van uitdelen dan ook als vanzelf.

Zonder voorafgaand beraad was dit overigens niet gegaan. Niet alleen immers was een deel van onze planten uit het buitenland afkomstig, maar ook was het ons duidelijk, dat wie dergelijke zaden ter beschikking stelt van een groter publiek, daarmee ook het gevaar vergroot, dat nakomelingen ervan in de natuur terecht komen. Na enkele jaren van aarzeling schenen de bezwaren evenwel uiteindelijk minder zwaar te wegen dan de positieve aspecten, gezien de zeer kleine schaal waarop dit alles plaats vond; in het bijzonder wanneer men de soms forse uitzaai elders in

den lande in aanmerking neemt van mengsels, die bepaald niet 'zuiver op de graat' zijn.

De reacties waren stevast animerend, want — hoe uiteenlopend men er individueel ook mee te werk gaat — voor iedereen schijnt de gedachte aan wilde flora een bijzondere en opwekkende functie te hebben; zoiets als de muziek, die al volgens Plato de logge maatschappij, de tot stilstand gekomen conventies doortrekt, aanwakkert en beïnvloedt. Ieder die op dit terrein bezig is zal dit uit ervaring weten.

Een intensieve briefwisseling had zich inmiddels ontpoppen met de heer Koning, met wie in de loop der jaren vele ervaringen — en zaden! — werden uitgewisseld. Toen het zeer intensieve werk dat met kwekerij en verspreiding gepaard gaat hem ondanks alle enthousiasme op den duur een te zware belasting bleek te worden, werd na rijp beraad besloten de kwekerij naar het noorden te laten verhuizen. Het geheel zou dan als kleinschalig tweemansbedrijfje worden voortgezet.

Zo werd in 1978 CRUYDT-HOECK opgericht. Deze naam werd door de heer K. Zweeres van het IVN in een gelukkige opwelling uit de mouw geschud. Aardig is het, hierbij te vermelden, dat ons — zuiver toevallig — op de verschijningsdatum van onze eerste zadenlijst een compleet exemplaar in de schoot werd geworpen van de in 1608 verschenen editie van het CRUYDT-BOECK van Rembertus Dodonaeus!

Opzet van het bedrijf

Wij hadden inmiddels wel ervaren, dat, wilde de kwaliteit van het veelomvattende werk op den duur niet in de verdrukking komen, volledige aandacht — en dus een volledige dagtaak — aan de kwekerij gewijd moest worden. Het leek daarnaast gewenst, dat ruimere verspreiding van inheemse planten — waarvan het vanzelfsprekend scheen te moeten komen — onverbrekkelijk zou zijn gekoppeld aan overwegingen van natuurbeschermende, in elk geval niet overwegend zakelijke aard. Een zelfstandig, milieuvriendelijk

bedrijfje leek hier dus de aangewezen weg, ook al stond het ons aanvankelijk enigszins tegen, een van de weinige dingen, die nog niet in de commerciële sfeer getrokken waren, 'te gelde te gaan maken'.

Het is misschien wel verduidelijkend, wanneer we aan de opzet van dit nieuwe bedrijfje enige regels wijden. Er bestaat in Nederland al jaren een steeds toenemend aantal vooral jonge mensen, die in hun — dikwijls zelfgeschapen — werkkring minder nadruk leggen op een allesoverheersende winst- en productie-opvoering dan op wat wel eens wordt genoemd 'de kwaliteit van het bestaan'. Als gevolg daarvan stelt men zich daarbij veelal tevreden met een onder het minimumloon liggend inkomen, wanneer daarmee een produkt van hoger gehalte en een sterkere persoonlijke betrokkenheid bij het werk kan worden verkregen. Onder meer het geheel of zoveel mogelijk vermijden van niet-organische ontsmettings-, bemestings- en bestrijdingsmiddelen is hierbij een vaak onlosmakelijk element, daar men zich in sterke mate bezint op onze plaats in het geheel van natuur en milieu. Voor deze wijze van opstelling wordt de laatste jaren wel de term MEMO gebruikt, een afkorting van de woorden Mens- en Milieuvriendelijk Ondernemen. Ieder zal tijdschriften als *De Twaalf Ambachten* en *De Kleine Aarde* wel eens hebben ingezien, die zich met grote aandacht wijden aan de mogelijkheden om tot een evenwichtiger en in het geheel meer verantwoorde maatschappelijke opstelling en werkwijze te komen. Tussen natuurbeschermingsinstanties en kleinschaligheidsgroeperingen bestaat gelukkig toenemende uitwisseling.

Vanwege de aard van het werk, van het vereiste soortenbestand en van het uit dit alles voortvloeiend inkomen moest het wel een bedrijfje in bovenbeschreven sfeer zijn, dat zich met bijeenbrengen, kweken en verspreiden van soortecht inheems plantmateriaal in eerste instantie zou gaan bezighouden. En het is dan ook in deze lijn dat CRUYDT-HOECK werkzaam is, en hoopt zoveel mogelijk werkzaam te kunnen blijven.

Fig. 3. Een der kwekers van de Cruydt-Hoeck aan het werk tussen de zaaddozen.
(Foto: Jan den Hengst.)

Indigeen uitgangsmateriaal

Door een speling van het lot verschenen diverse artikelen, waarin stem werd gegeven aan de hierboven beschreven behoefte juist in de tijd, dat de eerste zadenlijst van CRUYDT-HOECK het licht zag.

In een artikel van de hand van Dr. G. Londo van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, dat als titel droeg 'Vraag naar kwekerijen van inheemse planten', kwam de volgende passage voor: 'Zoals hiervoor al is vermeld dienen we tot behoud van onze wilde flora uit te gaan van Nederlands materiaal, zeker wanneer we ook daarmee bermen e.d. gaan inzaaien. Eigenlijk zou dit moeten gebeuren

met materiaal uit het desbetreffende plantengeografische district, want vele soorten blijken binnen Nederland ook nog kleine verschillen te vertonen. Voor kwekerijen ligt hier dus een belangrijke en ook verantwoordelijke taak.'

Al eerder had de heer Londo op de wenselijkheid, van indigeen materiaal uit te gaan, gewezen. Zolang echter de verspreiding op zeer kleine schaal plaats vond scheen het als gezegd voor ons minder urgent. Nu de landelijke verspreiding ter hand werd genomen lag dat natuurlijk anders.

Van alle soorten was de herkomst vastgelegd en er werd nu toe overgegaan, het bestand te

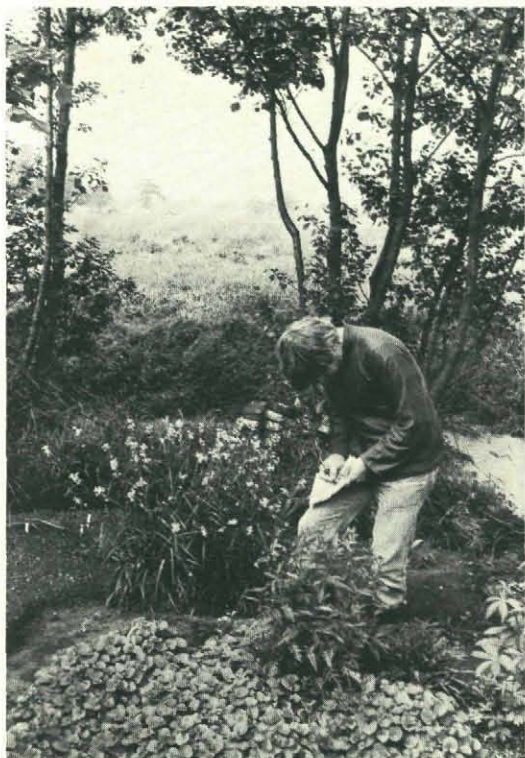

Fig. 4. De auteur, temidden van zijn wilde planten. (Foto: J. H. Besselaar.)

'nationaliseren'. Dit blijkt in de praktijk moeilijker te verwezenlijken dan na te streven. We willen het hierbij niet hebben over verwickelingen op de kwekerij zelf, die zich bij een dergelijke operatie voordoen. Een probleem van meer algemene aard doet zich voor: hoe op praktische wijze aan betrouwbaar uitgangsmateriaal te komen? De gezochte soorten bevinden zich immers in natuurgebieden her en der over het land verspreid?

Gelukkig slaagden we er in de loop van de tijd evenwel in het merendeel van de uit het buitenland afkomstige soorten te vervangen door materiaal uit de heemparken van Amstelveen. De heer Landwehr liet ons weten, dat het uitgangsmateriaal voor de momenteel daar aanwezige soorten grotendeels door hemzelf in Nederland is verzameld, hoofdzakelijk in de vorm van stekken of en-

kele zaden. Reeds vanaf 1924 werd dit in eigen tuin voortgekweekt en aangevuld, waarna in 1938 een schuchter begin werd gemaakt met de toepassing ervan in openbaar groen. Sommige soorten kwamen ook in bezit door ruiling e.d. binnen Nederland, waarbij de herkomst duidelijk vast stond. Van slechts enkele soorten, door de jaren heen als gift ontvangen, staat de herkomst achteraf niet vast.

Botanische tuinen als bron voor uitgangsmateriaal

Een moeilijk punt was, wat ons te doen stond met de omstreeks vijftig soorten, die in de loop der jaren via diverse Horti waren verkregen. Zoals bekend bestaat er tussen de Horti onderling een levendig internationaal ruilverkeer. Slechts in bepaalde gevallen wordt — en vooral: werd — bij aanbieding van een soort de oorspronkelijke groeiplaats vermeld. Zo bestaat er zelden zekerheid omtrent de herkomst van het soms in de loop van eeuwen verkregen plantmateriaal dat in een Hortus aanwezig is.

Bovendien speelt hier een ander probleem mee. In vele gevallen staan in botanische tuinen om bijvoorbeeld educatieve redenen soorten van eenzelfde geslacht op een kleine oppervlakte bijeen, bijvoorbeeld in een systeemtuin. Het gevolg hiervan is, dat bastaardering kan optreden. Zekerheid omtrent de soortechtheid van door Horti e.d. geleverde zaden bestaat dus ook niet altijd. Dit probleem is slechts ondervangen, indien zaden geoogst kunnen worden van een geïsoleerd gelegen gebied. Pas betrekkelijk recent is de wenselijkheid naar voren gekomen om bijvoorbeeld met verdwijnen bedreigde soorten in botanische tuinen een refugium aan te bieden, waarbij grote eisen gesteld moeten worden aan soortechtheid, variabiliteit, opslag van het materiaal, etc. De meeste Horti hebben reeds lange tijd geleden hun huidige vorm gekregen; de nadruk heeft daarbij uiteraard veelal op andere aspecten gelegen. Het zal in vele gevallen dan ook vrij moeilijk zijn, deze ontwikkelingen op korte

termijn in te passen. Daarbij speelt ook het lang niet onbelangrijke financiële aspect natuurlijk een grote rol.

Een oplossing zou gezocht kunnen worden in het door botanische tuinen over de hele wereld opzetten van eigen, door deskundigen begeleide kwekerijen van bedreigde en aantrekkelijke soorten, waarbij deze ook doorverkocht worden aan het publiek, aan educatieve diensten, etc. Men zou op deze wijze vele aspecten tegelijk kunnen dienen, waarbij o.m. een belangrijk punt is, dat specialistische kennis, voorzorgsmaatregelen, voorlichting e.d. voor een aanzienlijk deel bekostigd kunnen worden door het werk zelf. Bovendien neemt men handelaren, die soms op grote schaal zeldzame soorten uit natuurgebieden ontvreemden, de wind uit de zeilen.

Welke normen te hanteren?

Om terug te keren tot ons uitgangspunt: wij verkeerden in onzekerheid wat ons hierbij te doen stond. Mede in verband met de vrij omvangrijke werkzaamheden gaven wij aanvankelijk een gewillig oor aan de opvatting van bezoekers en deskundigen, dat het voor ons bescheiden doel — levering aan particulieren — voorlopig te ver zou voeren ook deze soorten nog te vervangen.

Op het oog weken sommige van de in ons bezit zijnde soorten weinig of niet af van wat we elders tegenkwamen. Bij andere evenwel, waarvan we planten van diverse herkomst bezaten, waren weer min of meer duidelijke verschillen zichtbaar. Hoe zat het eigenlijk met al die plantengeografische en oecologische typen en variaties in de *praktijk*? Er zijn zoveel subtiliteiten in het spel; en kleine verschillen in gedrongenheid, kleur, bladvorm of -stand, beharing etc. zijn immers in de natuur niet zelden ook op eenzelfde groeiplaats te onderscheiden? Waar zou in ons geval een caesuur moeten worden gelegd in wat duidelijk een kwestie van gradiënt was? Het was de vraag welke normen hierbij gehanteerd moeten worden en . . . hoever wij hierbij moesten gaan: zouden chromosoom-aantallen bijvoorbeeld meetellen? Voor goedwil-

lende, maar niet wetenschappelijk gespecialiseerde kwekers voorwaar een netelige situatie. (Er is nog géén handzaam en fraai geïllustreerd deel van de Atlas van de Nederlandse Flora verschenen, waarin dit alles encyclopedisch is na te slaan!)

Het bleek inmiddels, dat het door ons aangeboden zaad zich in allerlei richtingen verspreidde en soms het begin vormde van nogal veelomvattende ontwikkelingen. We noemen slechts het feit, dat enkele tientallen kwekerijen zaad bestelden om mettertijd met een — in bepaalde gevallen aanzienlijk — sortiment op de markt te komen. Ook kwamen regelmatig bestellingen binnen van Plantsoenendiensten e.d. Onze verantwoordelijkheid nam daardoor toe, en wij besloten er alsnog toe over te gaan ook de van Horti afkomstige soorten uit ons bestand te vervangen door materiaal, waarvan de inheemse oorsprong in elk geval vast staat.

Floravervalsing - floraverrijking

Graag maken wij van deze gelegenheid gebruik enkele woorden te wijden aan een kwestie, waarmee wij door ons werk nogal eens worden geconfronteerd. Het betreft het thema 'floravervalsing - floraverrijking'. Hierover bestaat reeds jarenlang een bij tijden levendige discussie, waarbij van verschillende zijden gefundeerde en minder gefundeerde argumenten worden aangedragen. Het is in dit verband niet mogelijk alle voors en tegens van de verschillende benaderingswijzen nog eens aan te voeren, al zou het wellicht nuttig zijn, wanneer er eens een handzame compilatie van werd gemaakt.

Het komt ons voor, dat vele van de gehoorde argumenten van beide zijden wel een zeker recht van spreken hebben, voorzover ze een organisch — d.w.z. in het levend geheel functioneel — aspect benadrukken van ons immers zo veelvormig samenleven. (De filosoof H. Oldewelt gebruikt de term *organismisch*, waar sprake is van een onstoffelijk verschijnsel, dat structureel van dezelfde aard is als een organisme.) Een enkele maal kan men met enig vuur een op zich gefun-

deerde aanzet zo ver horen doorvoeren, dat andere er niet alleen bij in de schaduw blijven of zelfs in het totale niet verzinken, maar dat ook twijfel wordt opgewekt omtrent de aangevoerde stellingen zelf. Bij wat nader aanhoren — en invoelen — zal er voor elk der diverse benaderingen — zoals er voor ieder taxon wel ergens een niche bestaat — zeker in het geheel een plaats, een tijd en een mate bestaan, waarin juist zij passend is en functioneel. Wellicht is ook hier weer minder sprake van stalen principes dan van subtiële gradiënten: steeds weer zullen in een specifieke situatie de *mate* van (on)deskundigheid van de betrokkenen, de *mate* van zeldzaamheid van een soort of vegetatie, de *mate* van (on)natuurlijkheid van een gebied of van een nauw aangrenzend gebied e.d. bepalend zijn voor wat al of niet gewenst is! Concreter gezegd: wie vast houdt aan een al te scherp omlijnd purisme en dat op alle situaties, die hem onder 't oog komen door blijft voeren geeft blijk van een evenmin realistisch en organisch gerijpt inzicht als wie met luide stem verkondigt, dat 'alles overal mag' en dat behoedzaamheid slechts in het belang is van een kleine elite van specialisten. Beide opvattingen kunnen ons herinneren aan de bekende sage van Procrustes, die al zijn bezoekers met zaag of rektouw aan zijn bed aanpaste. Het voert natuurlijk tot onvruchtbare verten om temperamentvol, met een beroep op het principe der 'natuurlijke dynamiek', alle pogen om situaties te behouden, waarin waardevolle facetten van die dynamiek worden weerspiegeld, te bestempelen als 'krampachtig isolationisme'. Evenmin is het 'van passe', vasthoudend aan de rijke schakering en verwevenheid die in natuurlijke vegetatievormen is aan te treffen, het werken met inheemse flora in openbaar groen te beschouwen als 'maar wat rommelen'. Men is daarbij klaarblijkelijk niet van elkanders rijkdom op de hoogte, en verarmt daardoor ook eigen uitzicht.

In openbaar groen zal men, veelal geïnspireerd door natuurlijke vegetatievormen, graag willen werken met zuiver inheems ma-

teriaal en daarbij zeker voorzover het binnen de mogelijkheden ligt willen letten op soort, ondersoort en variëteit. Voorzover dit openbaar groen echter niet een natuurterrein of -reservaat betreft — in dat geval is het slechts verantwoord zoveel mogelijk wetenschappelijk te werk te gaan — is het in de praktijk noch mogelijk, noch de bedoeling 'geheel natuurlijk' te werken. Men brengt soorten dikwijls op plaatsen, waar zij van nature niet zouden verschijnen, plaatsen, die vrijwel altijd gelegen zijn in stedelijke gebieden met voor de toegepaste soorten ongeschikte milieus. In hoeverre is het in dergelijke geïsoleerde, nauwelijks natuurlijk te noemen gebieden praktisch uitvoerbaar en gewenst ook nog beneden de genoemde verschillen 'zuiver op de graat' te zijn d.w.z. slechts uit te gaan van plaatselijke oecotypen? Laten we, liever dan er om principiële redenen van af te zien de in recreatief en educatief opzicht zo belangrijke heemparken door cultuurtechnische maatregelen in het leven te roepen, het met grote zorg en aandacht in de praktijk bereikbare in dank aanvaarden.

Wat de aanleg van wegbermen, oevers van waterlopen e.d. *buiten* stedelijke gebieden betreft: dat hier met plantengeografische voorwaarden rekening zal moeten worden gehouden spreekt wel vanzelf. Voorzichtige, in gezamenlijk overleg opgestelde algemene richtlijnen voor de praktische toepassing in het algemeen en concreet overleg tussen de verschillende geïnteresseerden in een specifieke situatie zouden bij dit alles waardevol kunnen zijn. Van een dergelijk overleg schijnt het nog niet altijd te kunnen komen.

Voorlichting

In de praktijk zal het moeilijk zijn het publiek van alle nogal wisselende verwevenheden voortdurend op de hoogte te houden. Pragmatisch gezien zal dus ook hier weer 'naar gradiënt' te werk moeten worden gegaan en bij de voorlichting van het publiek zal met wat extra nadruk moeten worden gewaarschuwd tegen onoordeelkundig uitzaaien van soorten, in het bijzonder in meer na-

tuurlijke gebieden. Wij menen dat het, voor zover wij met onze producten aan de weg timmeren, ook op onze weg ligt aan de voorlichting omtrent deze zaken enigszins bij te dragen. Daarbij zal van onze kant — uitgaande van wat van deskundige zijde aan informatie wordt aangeboden — eer een manen tot behoedzaamheid dan een aanzetten tot loshandigheid verwacht kunnen worden. Dit uit zich o.m. in het met enige klem waarschuwen tegen zaaien en graaien in de natuur via artikeltjes in onze zadenlijst, via folders en anderszins.

Intussen lijkt het wel gewenst dat er bij het grote publiek — en ook in de kwekerswereld — omtrent deze kwestie over de hele linie wat meer duidelijkheid komt. De discussies hebben zich immers tot nog toe tot betrekkelijk kleine kring beperkt. En hoe is het daarbuiten? Eén voorbeeldje uit tientallen, ja wellicht honderden of meer anonieme handelingen in ons land, waar helaas geen haan — althans op tijd — naar kraait!

Een vriendelijke boerin uit ons dorp — jaar in, jaar uit koestert ze haar tuin- en kamerplanten met zoals dat heet groene vingers — hoorde dat wij ons met wilde planten bezig houden. Ze ontstak daarbij in een bijna archetypisch soort enthousiasme. Allerlei intieme herinneringen aan een landelijke jeugd, aan een onderwijzer die planten mee liet nemen en er zo mooi van kon vertellen, aan soorten die voorheen zo overvloedig voorkwamen passeerden weer eens de revue. De laatste tijd maakte ze ook in haar eentje wel weer eens fietstochtjes in de buurt, en onlangs had ze ergens 'tot 't suudn in' zulke prachtige sterretjes van Betlehem gevonden. Het bleek om grasklokjes te gaan: 'what's in a name? En nu vertrouwt ze ons stralend toe, tijdens zo'n fietstochtje, op het mooiste plekje natuur dat ze sedert jaren in de buurt kent, een handvol . . . springbalsemien te hebben uitgestrooid! Ze vond die zó mooi dat het haar gespeten zou hebben het zaad te moeten weggooiden! Al kunnen ons hierbij misschien wat huiveringen overkomen, we moeten ons toch realiseren, dat de *intentie*

geheel positief is: de vrouw gelooft ten volle de natuur een dienst te bewijzen. Dat dit geval niet op zichzelf staat weten we allemaal; maar is het ook bekend, dat in Engeland al enthousiast mensen opereren met een lijst van door de leden in de natuur verzamelde zaden, waarbij het in de bedoeling ligt kortelings z.g. seedbombs te gaan verschaffen, die door afnemers 'on selected sites all over the country' dienen te worden afgeworpen — dit bij wijze van positief antwoord op de bekende negatieve ontwikkelingen?

Wat is het grote publiek eigenlijk bekend van wat bijvoorbeeld de mannen van de Atlas van de Nederlandse Flora bezig houdt en in welke vorm is het belang van deze bezigheden aan de 'geuzen der verrijking' het best te verduidelijken? Wat zou het toegesneden antwoord van oecologen etc. kunnen zijn op het van meer activistische, maar niet altijd ondeskundige zijde wel eens gehoorde verwijt, dat velen ervan 'slechts de achteruitgang boekstaven, maar weinig doen aan verbetering van de situatie'?

Wat staat er straks te gebeuren, wanneer landschapsarchitecten zich, zoals dat ook elders in Europa al volop gebeurt, gaan bezighouden met het ontwerpen van seminatuurlijke gebieden; 'groene longen in stedelijk agglomeraat'? (Nederland wordt hierbij overigens als een voorbeeld beschouwd en rapporten verschijnen momenteel in hoog tempo.)

Hoe zit het met 'inheemse' heesters en bomen, die overal toepassing hebben gevonden en die vrijwel altijd via kwekers zijn betrokken? De herkomst hiervan is allang aan het oog onttrokken, maar vele ervan zijn i.v.m. ziekteresistentie, groeisnelheid e.d. uit het buitenland afkomstig. Hoe zit het met graskarpers, ooievaars, raven, wat moet men denken van wisenten en Tarpans? Wat is omtrent deze zaken besloten op de in de afgelopen jaren gehouden botanische conferenties in Engeland?

Het gaat er bij deze en andere vragen die bij het publiek leven en zullen gaan leven in dit verband niet om, dat er geen redelijk ant-

woord op zou zijn te geven; het gaat erom, dat het publiek, door wat het er in fragmenten van hoort, in verwarring raakt en het tenslotte opgeeft naar verheldering te zoeken. En over het algemeen spreekt 'verrijken' nu eenmaal meer aan dan behoedzaamheid. Het zou toch wel bijzonder goed zijn, wanneer dit soort vragen eens, zoals men het noemt, 'op een rijtje gezet' werd, en dan in wederzijds overleg beantwoord. En hierna zouden dan 'tot leeringh ende vermaeck' van ons allen, aantrekkelijke, liefst met foto's en plantekaartjes verlichte artikeltjes in vooral ook lokale dagbladen en tijdschriften het licht kunnen gaan zien. Artikeltjes, die het gewenste zowel als het bereikbare omvatten, die de verschillende benaderingswijzen tot samenklank brengen, en die de goede intenties van het publiek richting kunnen geven.

'It all depends on the green!' verklaarde een Engelse hoogleraar. Misschien hoopgevend is, wat een ervaren boer ons onlangs voorhield: 'Natuúr wil *gruin* weezn!' Aan de natuur zal het niet liggen.

Verzoek

Wij zijn er tot nu toe nog niet in geslaagd om voor alle soorten vervangend materiaal te vinden. En wat zou nu, dachten wij, een directer en betrouwbaarder bron kunnen zijn dan . . . de lezers van *De Levende Natuur*? Vandaar dan ook, dat wij ons — met vriendelijke toestemming van de redactie — met het volgende verzoek tot u richten. Wanneer van een of meer der ondergenoemde soorten enig uitgangsmateriaal — in de vorm van zaad of stek — dat aan de gestelde voorwaar-

de voldoet, binnen uw bereik ligt, zal toezending daarvan in de geschikte tijd, met vermelding van herkomst en datum van inzameling, door ons buitengewoon op prijs worden gesteld. Ook in onze zadenlijst nog niet opgenomen inheemse soorten zullen uiteraard in dank worden aangenomen. (Portokosten worden vanzelfsprekend vergoed).

Anchusa officinalis, Anthericum liliago, Allium scorodoprasum, Arctium tomentosum, Asperula arvensis, Bupleurum rotundifolia, Campanula patula, Centaurea nigra, Cheiranthus cheiri, Chenopodium bonus-henricus, Dianthus superbus, Hypochaeris maculata, Lathyrus linifolius, Lathyrus nissolia, Lathyrus vernus, Picris hieracioides, Sedum telephium ssp maximum, Teucrium botrys, Tragopogon pratensis ssp orientalis, Torilis japonica, Verbascum lychnitis en Viola riviniana.

In gevallen als dat van **Anthericum liliago, Dianthus superbus, Hypochaeris maculata** en **Lathyrus vernus** is het de vraag waar 'verantwoord' uitgangsmateriaal te vinden. Al zal het natuurlijk niet mogelijk zijn, reeds het komend seizoen alle niet 'geijkte' soorten te vervangen, binnen afzienbare tijd zal dan in ieder geval aan de wens van de heer Londo geheel kunnen zijn voldaan.

De zadenlijst van CRUYDT-HOECK, die dit seizoen 461 soorten omvat, waarvan 364 inheemse, wordt u toegezonden na ontvangst van f 3,50 op gironummer 4058000 t.n.v. CRUYDT-HOECK, Oude Kijk in 't Jatstraat 17, 9712 AE Groningen. (Dit geldt als postadres; opbellen is helaas niet mogelijk.)

Literatuur

1. Annon. 1980. Het kweken van heeplanten. Groen 1-80; Werkgroep Toepassing Inheemse Flora in Nederland, Bergen N.H.
2. Galjaard, B. J., 1978. Heemkruiden in Amstelveen. Groen 8-1978.
3. De Kleine Aarde. Tijdschrift v.e. milieuvriendelijke, gezonde leefwijze, gebaseerd op landbouwmethoden, voedingsgewoonten en energiebronnen, die zowel ons leefmilieu als de bijna leeggeplunderde aarde ontzien. Postbus 151, 5280 AD Boxtel.

4. Landwehr, J., 1970. Heemparken en Heemparkgedachten. Groen, 4,5-1970.
5. Londo, G., 1977. Natuurtuinen en -parken. Thieme, Zutphen.
6. Londo, G., 1978. Vraag naar kwekerijen van inheemse planten. Groen, 10-'78.
7. Sipkes, C., 1976. Enkele aspecten van het gebruik van wilde plantensoorten. Groen 7-'76.
8. Syngé, Hugh en Harry Townsend, ed., 1979. Survival or extinction. Proceedings of a Conference held at the Roy. Bot. Gardens, Kew, entitled The Practical Role of Botanic Gardens in the Conservation of Rare and Threatened Plants. Roy. Bot. Gardens, Kew.
9. De Twaalf Ambachten. Tweemaandelijks tijdschrift op het gebied van mens- en milieuvriendelijk leven, werken, wonen en ondernemen. Uitg. Sietz Leeftang. Esschebaan 9a, 5282 JK Boxtel.

Graag spreken wij onze dank uit voor de steun, in de vorm van waardevolle op- en aanmerkingen, die wij bij het opstellen van dit artikel mochten ontvangen van de zijde van de heer H. C. Koningen van de Dienst voor Plantsoenen, Sport, Jeugd en Recreatie te Amstelveen, en van de heer C. Verloop, Educatieve Dienst, Hortus de Wolf, Haren (Gr.).